

Владимир Гвозден

УКРАДЕНО БРАТСКО ПИСМО

Угљеша Шајтинац, *Сасвим скромни дарови*,
Архипелаг, Београд, 2011.

Српски роман у последњој деценији по правилу баштини естетску свест која одражава забринутост за културу у најширем смислу. Без обзира да ли је то у добре или рђаве сврхе, писци све више рефлектују чињеницу да не могу да буду интегрисана елита због тога што су писци. Роман о друштву – а неко ће рећи да је, као језичка делатност, он увек то – мора да садржи социолошку памет која не може доћи из саме књижевности, премда се донекле може усвајати из дела која су иманентно социологична, а чији су аутори, попут Балзака, Флобера, Золе, Пруста, Џојса или Мана, у датом тренутку добро познавали друштвене теорије, па чак и усмерили правце њиховог даљег развоја. Књижевност је успевала да опстане само зато што је налазила равнотежу између носталгије и логике промене, а њени ваљани производи су постали нека врста *украденог писма*: сви га видимо, а заправо не знамо где је. Роман мора да садржи некакву загонетку, егзистенцијалну, политичку, историјску, ако ње нема, можемо се бекрајно и залудно забављати испразностима у којима иначе не оскудевамо. Писати роман у свету у којем интелектуалне и политичке класе, можда већма него икад, деле сигурност у своје супериорне и омамљујуће визије света, значи покушати нарушити ту сигурност.

Карактеристичне реченице кратког романа *Сасвим скромни дарови* гласе: „Јебем ти и историју и велике догађаје. Човек мора да се избори за право да умре изван великих историјских догађаја.” Управо је то загонетка: где су границе субјекта; које су тачке његовог сусрета

са историјом, политиком, друштвом; шта је то што делимо као неку врсту искуства; да ли је смрт граница малих и почетак великих дискурса? Може ли књижевност да остане, у овом смислу, мањинска, и да ли она тиме нарушава или потврђује извесности државе знања и њених интелектуалних елита? Наравно, псовке или мудрости изречене у књижевном делу на рачун историје не морају ништа да значе, чак могу да звуче као опште место, али утисак је да је Угљеша Шајтинац успео да исприча причу у којој псовање и мудровање иду руку под руку, а да притом нису ни сувишни ни претенциозни, већ конститутивни за књижевну уметност. У питању је епистоларни и породични роман у којем се дописују два брата: млађи и успешнији, тридесетогодишњи Вукашин пише писма из Њујорка, где борави као стипендиста заједно са још неколико писаца и списатељица из Источне Европе; десетак година старији Живојин је формално мање образован, разочаран возач пикапа, који је остао код куће у Банату. Унутар овог оквира текст је испуњен озбиљним размишљањима и интелектуалним садржајима, али нису изостале ни духовите, хуморне опаске, јер браћа поседују дар за иронију и здраву релативизацију животних садржаја везаних за одрастање, сазревање, материјално стање, сексуалност, страност, укључујући ту и озбиљно-неозбиљну тематизацију самоубиства... Угљеша Шајтинац настоји да прикаже сложеност и хетерогеност живота након пада свих утопија, а главна стратегија приповедања односи се на идеолошке (Русија–Америка, моћ–знање, успех–неуспех, очеви–синови, висока култура – популарна култура, култура–идеологија, отуђено–интегрисано...) и породичне паралелизме (између представника генерација, између жена са којима браћа на крају остају да живе, између њихових предака са мајчине и са очеве стране...). Вешто и ненаметљиво су проткане и многобројне реминисценције о историји, уметности, књижевности, о поезији (Војислава Илића, на пример), о болести, што овај невелики роман чини упечатљивијим и ширим него што би се на први поглед могло учинити. Главна тема је култура, односно шта је од ње остало, али и љубав, односно шта је од ње остало, укључујући ту аспекте индивидуалног и колективног сећања. У њихову комуникацију преокрет уноси очева болест, која ће на волшебан начин водити и крајњем обрту, када сазнајемо да се млађи брат вратио из Америке, а старији, „задоцњели путник” заувек у њој настанио. У овом еминентно литерарном гесту, у још једној епизоди посвећеној нашим доласцима и одласцима, показује се да идемо куда морамо.

Али да би се доспело до оваквог расплета, било је потребно створити осећај за живот као процес, испричати многобројне приче, реконструисати сећање на претке и ближње, на школовање, студије, ратове, на текстове, музику и филмове, односно постепено увести чи-

таоца у карактере, дочарати њихову зависност од породице и друштва. У извесном смислу, *Сасвим скромни дарови* су фаустовска прича о знању, јер између браће се непрестано одвија игра сукобљавања и супарништва поводом различитих интелектуалних садржаја везаних за руску историју, америчку високу културу или српску поезију. Поред полифоније дискурса, роман садржи низ врло упечатљивих слика: од трагикомичног геста човека који у Њујорку спретно лепи наоколо сопствене фекалије, преко разговора са старицом просјакњом на месту где су некада биле куле „близнакиње”, до сусрета са српским емигрантом Михајлом – Мајклом. Напослетку, књига оживљава сећање на „шејкере”, протестантску верску групу која је увела једнакост полова још крајем осамнаестог столећа, а у Америци остала позната по необичном, скромном и уређеном начину живота и повезивању музике, плеса и богослужења. Композитор Арон Копланд је шејкерску химну „Скромни дарови” искористио у композицији за балет „Апалачко пролеће” (1944), а Шајтинац је наводи на концу романа (*Скроман биџи њо је дар, дар је биџи слободан...*). Крај књиге улива извесну меру оптимизма: с једне стране се показује да у свету романа, после одређених догађаја не може бити све по старом, живот који је искочио из зглоба не може поновно да се узглоби; с друге стране, то је и даље живот и у њему остаје траг лепоте, макар у виду сећања или оданости личним фантазамама и скромним надама у преокрет обележеним кафкијанским стидом.

Има нечег живог и животног, помало патетичног, али и истински поетичног у овој динамичној и отвореној прози, језик је сочан и није се претворио у искривљено и отуђујуће брбљање у које често упадају аутори склони епистоларној форми. *Сасвим скромни дарови* нису сентиментални, а ипак су у литерарном смислу лековити, јер уверљиво и ненаметљиво приказују забрињавајући свет знакова који нас окружују. Браћа, упркос свом познавању уметности и света не окончавају у дидактици и моралисању, већ су уроњени у свет и из те уроњености пишу. Угљеша Шајтинац је успео да створи говорнике који нису ни моћници, ни лепе душе, ни бизарни ишчашењаци, а то није мали успех за савремену српску прозу. *Сасвим скромни дарови* су стога вредан допринос мукотрпној изградњи романијерског дискурса који би се могао повезати са нашим нестабилним и екстремним политичким, економским и културним системом.